

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Дрьомін В. М.

завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України

КРИМІНОЛОГІЧНІ ФУНКЦІЇ ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДБР

Кримінологічні передумови створення ДБР. Як показують кримінологічні дослідження, рівень злочинності в країні в останні роки фактично зрівнявся з рівнем злочинності, який був в середині 90-х років минулого віку, в часи, коли державні інститути та правоохоронні органи фактично були деморалізовані. Масштабне, але хаотичне реформування суспільства в пострадянських країнах в той час призвело до генералізованої інституціональної кризи. Але численні зміни в структурі та механізмі діяльності органів кримінальної юстиції досі не мають системного характеру, переважно спрямовані на задоволення відомчих інтересів і не забезпечують створення оптимальної системи запобігання злочинним діянням, їх виявлення, розслідування і покарання винних осіб. У чому ж причина такого становища? Поступова деінституціоналізація влади і втрата державними інститутами довіри своїх громадян зумовлена проникненням криміналітету в бізнес, а кримінального бізнесу — до влади. На протязі усього періоду існування незалежної України не відбулося головного — відділення бізнесу від влади. Злочинність прагне до самовідтворення, впливаючи на базові державні інститути. Криміналізація суспільства і влади постає як процес злиття злочинного світу і державних інститутів. Проникнення злочинності у владу створює реальні загрози національній безпеці. Державні інститути внаслідок криміналізації втрачають довіру народу, а отже — свою легітимність. Втрата легітимності — одна з важливих ознак деінституціоналізації влади.

Високий рівень корупційних практик та втягнення держслужбовців та співробітників правоохоронних органів у криміналізовану економіку, пряма або непряма підтримка тіньового бізнесу не тільки сут-

тево знижують авторитет і ефективність інститутів правопорядку, але фактично сприяють руйнуванню інституціональних основ держави.

Реальний рівень корупції та злочинності серед керівників усіх рівнів влади та управління невідомий, проте на підставі зіставлення різних соціологічних та кримінологічних досліджень можна зробити висновок, що кримінальність влади стала її самостійною властивістю, а в багатьох випадках і функціональною ознакою. В результаті в даний час склалася парадоксальна ситуація: деінституціалізація органів правопорядку і судової системи, пов'язана з масштабною корупцією і «кришуванням» кримінальних структур, сприяє криміналізації суспільства і розширеному відтворенню злочинності, але, як наслідок, зростання злочинності служить обґрунтуванням збільшення матеріальних і кадрових ресурсів органів, що відносяться до інститутів охорони правопорядку. «Боротьба зі злочинністю як індустрія» — точно позначив цю проблему Н. Крісті в назві своєї книги.

Кримінологічні функції і кримінологічна діяльність ДБР. Держава здійснює різнобічну і в окремих випадках ефективну діяльність з метою зміни такої ситуації. Здійснення реформ у сфері кримінальної юстиції — в цілому явище прогресивне, якщо має чіткі завдання і наукову обґрунтованість. Але зміна кількісних параметрів інститутів правопорядку далеко не завжди сприяє зниженню рівня криміналізації суспільства. Необхідні глибокі і різновекторні кримінологічні дослідження та кримінологічне осмислення проблем протидії злочинності.

Сьогодні в Україні відбувається становлення і формування нової інституційної системи протидії корупції, економічної, насильницької злочинності, здійснюється зміцнення органів МВС, системи правоохоронних органів у цілому, судової системи. В рамках вказаних реформ створення Державного бюро розслідувань (далі — ДБР), на нашу думку, є вкрай необхідним заходом. Не торкаючись організаційних і процесуальних аспектів діяльності ДБР, які вивчаються фахівцями інших галузей наукового знання, акцентую увагу на кримінологічних функціях новоствореного правоохоронного органу.

Насамперед, слід визначити, що ми розуміємо під терміном «кримінологічні функції». Як відзначають провідні кримінологи, зростання рівня злочинності, що спостерігається у всіх країнах світу, визначило відповідні виклики людському гуртожитку і поставило перед кримінологією нові завдання теоретичної та практичної властивості. У наш час характер зміст функцій і завдань кримінології істотно змінюються. В умовах нестабільного, а багато в чому і кризового суспільного розвитку, однією з основних функцією кримінології повинна стати, образно кажучи, «сигнальна» функція. Безумовно, сигнальна функція кримінології реалізується не в вузькому етимологічному

сенсі слова «сигнал». Мова в даному випадку йде про **аналітичну, інформаційну, описову, перетворювальну функції** кримінології. Однак завершальним етапом кримінологічної діяльності повинна стати подача відповідного «сигналу» суспільству. Кримінологічний «сигнал» повинен бути доведений до органів влади і управління, до всіх, хто несе відповідальність за стан правопорядку в суспільстві.

У такому аспекті окремі функції ДБР мають пряму кримінологічну спрямованість. У ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» визначено, що ДБР є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою **запобігання**, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. З даного визначення можемо зробити висновок, що одним із напрямків діяльності ДБР повинна стати діяльність щодо **запобігання** злочинам, віднесених до його компетенції. У статті 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» вказуються повноваження Державного бюро розслідувань, серед яких є наступні:

відповідно до покладених на нього завдань та у межах своєї компетенції бере участь у **формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності**, вносить відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України; здійснює інформаційно-аналітичні заходи щодо **встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності**, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, вживає заходів до їх усунення.

У Стратегічній програмі діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки визначено, що виконання решти завдань Бюро матиме постійний характер. До них у числі інших відноситься **участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності; попередження та недопущення** порушень конституційних прав і свобод, захист законних інтересів громадян України; своєчасне, повне і достовірне інформування суспільства про діяльність Бюро, забезпечення її відповідності вимогам **реальній криміногенній обстановці**, завданням **забезпечення зміцнення правопорядку** відповідно до компетенції Бюро. В стратегії вказується на необхідність конструктивної роботи з іншими державними органами України, які прямо виконують функції запобігання злочинності, зокрема: Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерством внутрішніх справ України, Національним антикорупційним Бюро України, Службою безпеки України, Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму тощо.

Діяльність, яка спрямована на вивчення, аналіз, прогнозування і запобігання злочинності та криміногенних соціальних процесів і явищ, може бути віднесена до **кримінологічної діяльності** — особливо-го виду професійної спеціалізації.

Незважаючи на те, що в системі Державного бюро розслідувань передбачено створення та функціонування навчального закладу та науково-дослідної установи, а саме Академії та Науково-дослідного інституту Державного бюро розслідувань, ніяких вказівок щодо кримінологічних досліджень або кримінологічної діяльності не має. Так, наприклад, вказано, що у Науково-дослідному інституті буде проведено розширені криміналістичні експертизи та економічні дослідження у сфері розкриття злочинів, підслідних Бюро. І — ніякої кримінології з метою вивчення, аналізу, прогнозування, запобігання злочинності. Це характерна, але дуже небезпечна для нашого суспільства ситуація. Історія свідчить, що нехтування кримінологічними знаннями у протидії злочинності неминуче призводить до загострення кримінальної ситуації, яскравим прикладом чого є сплеск тероризму в світі, формуванню витоків якого практично не приділялося уваги.

Підготовка кримінологів. З огляду на вищесказане, сьогодні як ніколи актуальним питанням стає підготовка кримінологів для роботи в органах влади і управління, в правоохоронних органах, в тому числі і ДБР. Але, на жаль, кримінологічна наука витісняється з навчальних програм, незважаючи на те, що криміногенна ситуація в нашій країні стрімко погіршується, а темпи криміналізації суспільства становлять загрозу національній безпеці. У зв'язку з цим, вкрай актуальною є постановка питання про необхідність введення спеціальної освітньої програми для підготовки кримінологів. Слід звернути увагу на те, що Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики на виконання постанови Кабінету Міністрів України «Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики» розробив Національний класифікатор України «Класифікатор професій» (чинний від 28.07.2010), призначений для застосування центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, Федерацією роботодавців України, всіма суб'єктами господарювання, у якому значаться такі професії, як «кримінолог» і «соціолог-кримінолог» (2442.2). У цьому документі підкреслюється, що необхідний рівень освіти фахівців досягається завдяки реалізації освітніх, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки і має в цілому відповідати колу та складності професійних завдань та обов'язків. Це — світова практика. Наприклад, в більшості університетів США, Західної Європи існують інститути або факультети, які мають назву «Інститут/факультет кримінальної юстиції»

та кримінології». Є досвід у цьому напрямку ФРН, Франції, Італії, Великої Британії, інших країн світу. В Австралії, одній із найбільш безпечних країн, в Інституті кримінології Сіднейської школи права здійснюється всебічна підготовка кримінологів, розроблено системне уявлення про роль кримінологів в суспільстві, яке відображає потреби в кримінологічних знаннях в органах державної влади, в правоохоронних і судових органах, в системі виконання кримінальних покарань, у освітній сфері, в розробці заходів щодо попередження найбільш небезпечних злочинів (тероризм, насильство, службові, економічні злочини та інші).

Підсумовуючи сказане, слід наголосити, що в системі правоохоронних органів, у тому числі і ДБР, на виконання кримінологічних завдань, які окреслені у Законі, повинні бути створені кримінологічні підрозділи і введені посади кримінологів. Такі заходи будуть повністю відповідати відомої і загальноновизнаною думки — краще попереджати злочини, ніж карати за них (Ч. Беккарія).

Мельничук Т. В.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ДБР

Реформування системи кримінальної юстиції, на відміну від обмежено темпорального виміру сутності слова «реформа», набуло в Україні стійкого, стабільного характеру, що не може не викликати скепсису серед громадськості, в окремих колах науковців та практичних працівників.

Втім такий стан речей в Україні продиктований політико-правовим, соціально-економічним, інформаційним та культурологічним контекстом розвитку, що вимагає адекватного, співмірного превентивно-охоронного реагування.

За умов вертикальної пронизаності суспільства процесами криміналізації, тінізації, корупційності, зловживання правом та владою від найвищих державницьких інституцій до побутового рівня, сформувався суспільний запит на соціальну справедливість. Цей запит, перш за все спрямований до високопосадовців та їх доброчесності не